

Eerder in een iets gewijzigde vorm verschenen in *Heraldicum Disputationes* 18 (2013): 26-29.

Sleutelwoorden: schilderij, herberg, St Michel, wapen, Brueghel

Wapens op de gevel van de herberg Sinte Michiel, geschilderd door Pieter Brueghel de Jongere (1564-1638)

In april 2012 werd het *Rijksmuseum Twenthe* te Enschede-NL verrijkt met een schilderij door Pieter Brueghel de Jongere (1564-1638). Het schilderij toont ons de herberg Sinte Michiel. Van dit schilderij bestaan negen varianten, die door Pieter Brueghel de Jongere en zijn leerlingen in zijn werkplaats werden vervaardigd. Op het schilderij zien wij gasten die zich op verscheidene wijzen bezighouden. Verder landelijke taferelen als die met gevogelte en andere dieren. Rechts op de helling een herder met zijn herdersschop en zijn kudde schapen. Op de gevel naast wapenschilden twee afbeeldingen van Sint Michiel, de draak dodend., een aan een tafel zittende man met een glas in de hand en reizigers met paarden.

Fig. 1. Het schilderij De Herberg Sinte Michiel.
Internet site Rijksmuseum Twenthe. Olie/paneel. 51 x 84 cm.

Op de gevel staat DIT IS IN SINTE MICHIEL. Verder vinden wij de teksten GHOEDE HERBERGH en BON LOGIS. Geven deze Nederlandstalige aanduidingen aan dat de herberg in het Vlaams-talig gebied stond?

Volgens de website staat ook vermeld
DIT HUYS, SY GODT BEQUAME
IN SINTE MICHIEL IS SYNEN NAEME

Deze vermelding geeft aan dat de herberg Herberg Sinte Michiel heette en dat de Franse naam van het schilderij L'auberge de St. Michel later door een vermoedelijk Frans-geörienteerde eigenaar is gegeven.

Het uithangbord in rood beladen met een achtpuntige ster. Mogelijk is op onderzijde een tekst geschreven.

Fig. 2. Een detail van de bovenzijde van de gevel met de 12 wapens.

Wapens

Mijn aandacht gaat echter uit naar de wapens die op de gevel zijn geschilderd. In een detail geef ik een overzicht (Fig. 2). In een poging de wapens te beschrijven heb ik het schilderij in het museum bekeken. Sommige wapens zijn moeilijk te onderscheiden. De oorzaak hiervan is de kleinte van de wapens op de gevel, die ca 1-1,2 cm hoog zijn. Het gevolg is dat Brueghel enkele schilden schetsmatig heeft ingevuld.

Figuur 2 verdeel ik in lagen. Voor nadere referentie geef ik elk wapen een code, opgebouwd uit het nummer van de laag en de plaats vanaf links geteld.

Fig. 3. De bovenste twee lagen (detailvergroting).

De bovenste laag (wapens 1.1-1.4)

De vier bovenste wapens kunnen gedeeltelijk beschreven worden:

1.1. gedeeld, A. in zilver twee rode schuinbalken, B. in zilver drie zwarte? schuinbalken; een schildhoofd: gedeeld. a. gedeeld in zes stukken zilver en rood?, b. in zilver twee zwarte rechtopstaande ?. Schilddekking: een kroon.

1.2. in rood een zilveren burcht, vergezeld van twee zilveren handen. Schilddekking: onduidelijk.

1.3. misschien ook een dubbelkoppige adelaar. Schilddekking: een kroon.

1.4. in zilver een zwarte dubbelkoppige adelaar. Schilddekking: een (keizers?)kroon.

Om elk schild het ordeketen van de Orde van het Gulden Vlies.

De tweede laag (wapens 2.1 en 2.2)

2.1. in rood een zwarte dwarsbalk, vergezeld van een eveneens zwarte ?

2.2. in rood een gouden paal; een schildhoofd: of gedwarsbalkt van vier stukken goud en donkerrood, of in donkerrood twee gouden dwarsbalken.

De derde laag (wapens 3.1-3.4)

Fig. 4. De derde laag.

3.1. doorsneden, A. in rood twee zilveren dwarsbalken, B. in zilver een keper, vergezeld van drie ?. alles van rood. Of wapen met schildhoofd.

3.2. in zilver drie donkerblauwe linkerschuinbalken; een schildhoofd: in goud een rode dwarsbalk.

3.3. in blauw drie zilveren schildjes.

3.4. in goud een zwarte keper vergezeld van drie rode sterren of lelies.

De vierde laag (4.1 en 4.2)

Fig. 5. De vierde laag.

4.1. in blauw drie zilveren lelies. Schilddekking: een kroon.

4.2. gedwarsbalkt van zes stukken rood en goud. Schilddekking: een kroon.

Identificatie

Wapen 1.2 lijkt op het wapen van Antwerpen, maar het keten duidt op een andere wapenvoerder of op fantasie.

Wapen 1.4 lijkt op het wapen van Karel V.

Wapen 4.1 zou het wapen van een St Lucasgilde kunnen zijn.

Vragen

Over de wapens op de gevel en over de wapens zelf heb ik een aantal vragen:

1. Ik ken geen literatuur over wapens op de gevel van een herberg of een soortgelijk gebouw. Wie wel?
2. Zijn er nog meer schilderijen met soortgelijke gevels bekend? Ik ken nog een schilderij met een herberg met op de gevel wapens. Op dit schilderij wil ik later terugkomen. Ook een tweede schilderij (van Abel Grimmer), c 1570-ca 1620) met drie wapens op de gevel, maar ik weet niet of het gebouw een herberg is. Verder een schilderij van Hendrick Avercamp (Amsterdam 1585 – Kampen 1634) met het wapen van Antwerpen.
3. Waarom werden wapens op gevels van herbergen aangebracht?
4. Zijn de wapens aan de fantasie van de schilder ontsproten of is het correct te veronderstellen dat bijvoorbeeld de wapens 1.1 – 1.4 van leden van de Orde van het Gulden Vlies zijn?
5. Links van wapen 4.1 zien we op de muur donkere vlekken. Zijn deze misschien resten van oude schilderijen, zoals wapens?
6. Waar stond de herberg Sinte Michiel?

Conclusies

De herberg heet Sinte Michiel en stond vermoedelijk in een Vlaams-sprekend gebied.

Ik doe geen uitspraak over wie de wapens voerden.

Na het bekijken van vele schilderijen met een herberg blijkt dat het aanbrengen van één of meerdere wapens op de gevel ongebruikelijk was.

Noten

Er zijn talloze schilderijen van de geboorte van Jezus en van (boeren)feesten zijn herbergen afgebeeld. Ik heb een aantal op internet bekeken. In 2010 werd mijn artikel over bierbrouwerselementen of – wapens in Leiden in het *Heraldisch Tijdschrift* (10: 34-35) geplaatst. Mijn conclusie was dat dit een fantasiegevel was.

Het valt mij op dat in de museale beschrijving van het boven beschreven schilderij wel de bijna onzichtbare schaapskudde wordt vermeld, maar niets gezegd wordt over de twaalf wapens.

Momenteel vindt men hotels e.d. met de naam Het wapen van ---, welke naam versierd wordt met het beoogde wapen.

Toegevoegd juni 2016

Hierna laat ik een detail zien van een schilderij door Hendrik Avercamp

Een detail van het Winterlandschap met ijsvermaak of met schaatsers. Rijksmuseum Amsterdam SK-A-1718. Dit kan een herberg met de naam Het wapen van de Markgraafschap Antwerpen zijn geweest, waarvan niet bekend is waar het heeft gestaan. Links en rechts van het bovenste luik vier spreuwenpotten.

Zie voor een publicatie hierover > A.C. Zeven. 2013. Wapens op gebouwen in schilderijen van Jaques Daret en Hendrik Avercamp. *Heraldicum Disputationes* 18: 89-93.